

# O vzestupu a pádu lidského rodu

Americký přírodovědec Jared Diamond se ptá na příčiny jedinečnosti lidského druhu a důvody jeho evolučního úspěchu. Jeho odpovědi patří mezi zásadní příspěvky do diskuse.

**Tomáš Grim**  
BIOLOG

Český čtenář se již měl možnost seznámit se dvěma novějšími Diamondovými knihami *Osudy lidských společností – zbraně, choroby a ocel v historii* (česky 2000) a *Proč máme rádi sex?* (česky 2003), které podrobněji rozpracovávají témata diskutovaná v nejstarší Diamondově knížce *Třetí šimpanz*. Ta se na náš knižní trh dostává paradoxně jako poslední.

## Člověk a šimpanz

My lidé sdílíme s našimi nejbližšími příbuznými – šimpanzi – přes 95 % své DNA. Podobnost či stejnost vnitřní anatomie i řady prvků chování člověka a šimpanze je tak veliká, že někteří vědci navrhují přearování šimpanze a bonoba (známého též jako trpasličí šimpanz) do „lidského rodu“ Homo. Přesto není pochyb o tom, že jsme nejbizarnějším organismem na Zemi. Zvídavého člověka samozřejmě bude zajímat nejen to, jak se od ostatních živočichů lišíme, ale především proč jsme tak od-

lišní. Budeme-li se však na lidské podivnosti dívat jako na zcela unikátní vlastnosti, k žádnému kloudnému závěru nikdy nemůžeme dojít. Jak ostatně říká A. de Saint-Exupéry: „Věda se zabývá jen tím, co se opakuje.“ Vysvětlit existenci unikátních, neopakovatelných jevů je vždy dosti ošemetné, ne-li nemožné. Podíváme-li se ovšem na lidské vlastnosti z hlediska evoluční biologie, tedy jako na zvláštní či extrémní projevy chování a jiných znaků, které nacházíme u ostatních druhů živočichů, můžeme rekonstruovat původ i význam lidských vlastností.

S představou jedinečnosti lidského chování vymysleli například antropologové řadu možných vysvětlení, proč mají ženy skrytou ovulaci a nejsou přístupné sexu jen v krátkém období, kdy mohou být oplozeny (jako je tomu u téměř všech ostatních organismů) – ženy mohly vyměňovat sex za kořist ulovenou muži, mohly získat pozornost souseda, když manžel nebyl schopen ženu přivést do jiného stavu, atd. Je zjevné, že takováto vysvětlení zůstávají jen neověřitelnými pohádkami. Teprve když vezmeme v úvahu, že skrytá ovulace je mezi primáty velmi běžnou záležitostí, můžeme se začít zamýšlet nad faktory, které by ji mohly upřednostňovat. Rekonstrukce evoluční historie skryté, nebo naopak inzerované ovulace u různých druhů nám poskytuje možnost sledovat, zda opakovaný vznik skryté ovulace nesouvisí třeba s typem párování

u daného druhu (monogamie, promiskuita, polygamie). Řešení této hádanky najde čtenář právě v Diamondově knize *Proč máme rádi sex?*.

Práce *Třetí šimpanz* je však tematicky podstatně širší. Je neobvyklá svým mnohostranně vyváženým pohledem na evoluci člověka – autor věnuje značnou pozornost nejen zvláštnostem lidského sexuálního chování (skrytá ovulace, menopauza, permanentní připravenost k sexu, kritéria výběru partnera), o jehož biologických základech by asi pochyboval jen málokdo, ale i vlastnostem, u nichž na hlubokých biologických kořenech (jazyk, umění, drogy) leží mohutný náter kultury. Významný je i autorův důraz na fakt, že ze seznamu typicky lidských vlastností nelze vymazat naše umělecké sklony ani naše sklony genocidní.

## Konce slavných kultur

Další významnou lidskou charakteristikou je i bezprecedentní rychlost a rozsah ničení životního prostředí. Ten ovšem není ničím novým pod sluncem, celá řada kultur si vespělosti vykopala vlastní hrob už dávno v minulosti. Současná ekologická krize tedy zjevně není způsobena moderními technologiemi jako takovými, ale naší psychikou – lidé ničili přírodu odnepaměti. Jediný důvod, proč „primitivní“ národy neničily přírodní zdroje rychleji a důkladněji, byla technická omezení – s dnešní motorovou pilou létají třísky snadně-

ji než za použití sekery. Vědomí přirozenosti lidských destruktivních pohnutek toto chování samozřejmě nijak neomlouvá, má ovšem zásadní význam pro management ochrany přírody dnes i v budoucnosti.

Na vyhubení původní fauny evidentně není třeba nějakých zvláštních prostředků, zvláště pokud daní živočichové nemají dřívější zkušenost s přítomností člověka. Vyhubení důvěřivých ostrovních druhů, jako byl dronte mauricijský, je však jen špičkou ledovce. Masová vyhubení totiž provázela příchod člověka prakticky do všech částí světa – v Austrálii, na Madagaskaru, na Novém Zélandu a v největším měřítku v Severní a Jižní Americe. Řada autorů se snažila připsat tato hromadná vymírání klimatickým změnám. Jak pak ale vysvětlit, že například americké extinkce postupovaly severojižně (stejně jako kolonisté, kteří se do Ameriky dostali přes Beringovu úžinu), navíc synchronně s postupem nových osadníků na jih, že vyhynuly pouze velké druhy savců (které lze rozumně lovit pro maso), že naopak nevyhynul žádný z druhů, které do Ameriky přešly z Eurasie (kde měly možnost se na lovecké taktiky pravěkých lovců adaptovat), že obdobné klimatické změny během 22 předešlých dob ledových k žádnému podobnému masovému vyhubení nevedly!

Jedním z nejnápadnějších jevů světové historie je porobení drtivé většiny neevropských kultur Evropa-

ny. Většina z nás to asi vnímá jako součást v podstatě nevysvětlitelné lidské historie, která jednou proběhla, kterou nelze vrátit a experimentálně ji měnit a testovat hypotézy, proč se stalo či nestalo to či ono.

Diamond přesvědčivě ukazuje, že takový pesimismus nemusí být na místě. Jeho multidisciplinární přístup – syntéza poznatků z oblasti historie, biogeografie, epidemiologie, lingvistiky a dalších vědních oborů – ukazuje, že na celosvětovém vítězství evropské kultury se zásadně mohly podílet úplně jiné faktory než tradičně předpokládaná genetická nadřazenost Evropanů. Autor naopak ukazuje, že geomorfologická rozdílnost kontinentů a nabídka potenciálně domestikovatelných plodin a zvířat už od začátku postavily obyvatele různých kontinentů různě daleko od startovní čáry. Je zjevné, že štěstěna se více usmívala na ty kultury, jež si osvojily zemědělství, které umožnilo díky nadprodukcí dělbů práce, specializaci, a tím rychlejší evoluci vynálezů, včetně těch válečných.

*Třetí šimpanz* zůstává obsahově nejširší, názorově nejvyváženější a myšlenkově nejbohatší Diamondovou knihou, která i po více než desetiletí po svém původním vydání podněcuje čtenáře k zamyšlení nad naším místem ve světě. ●

Jared Diamond: *Třetí šimpanz*. Vzestup a pád lidského rodu. V překladu Stanislava Mihulky, Zuzany Gabajové a Jaroslava Šimka vydalo nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2004. 400 stran, cena a náklad neuvedeny.